

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УРОКИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
(Музичне мистецтво. 5 клас. За новою програмою)

Навчально-методичний посібник для вчителів

ч.1.

Черкаси
2014

ББК 74. 268. 5
У 71

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.
Протокол №2 від 28 травня 2014 року

Автори: творча група вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас у складі: **Калюшко Оксани Сергіївни**, учителя музичного мистецтва Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради; **Кузьменко Людмили Іванівни**, заступника директора з навчально-виховної роботи мистецького відділу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради; **за заг. керівництвом Гловацького Сергія Віталійовича**, методиста Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гаряча С.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Колесник А.Ю., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради

У 71 Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас. Розробки уроків, фонохрестоматія та слайд-презентації до уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво, 5 клас». / За заг. кер. Гловацького С.В.– Черкаси: ЧОПОПП, 126 с.

Посібник містить розробки уроків, фонохрестоматію музичних творів та слайд-презентації до уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.

Для вчителів предметів художньо-естетичного циклу.

©ЧОПОПП, 2014.

Зміст	4
Передмова.....	5
Гловацький С.В. Методично-дидактичні аспекти викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.....	6
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.....	9
РОЗРОБКИ УРОКІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО», 5 КЛАС	
Тема 1. Народне і професійне мистецтво	
Урок 1. Калюжка О.С. Походження мистецтва. Як виникло музичне мистецтво? Музичне мистецтво стародавніх культур і цивілізацій.....	13
Урок 2. Калюжка О.С. Одвічні ритми мистецтва. Календарно-обрядові пісні. Прикрашаємо побут. Пісні родинного життя.....	16
Урок 3. Калюжка О.С. Чарівні візерунки. Народні танці. Золоті руки майстрів. Народні музичні інструменти.....	19
Урок 4. Калюжка О.С. Мистецький дивосвіт. Східні мелодії. Музичні та графічні інтонації. Вокальна музика.....	22
Урок 5. Калюжка О.С. Краса в різноманітті. Співочі голоси. Високе мистецтво духовності. Хорова музика.....	25
Урок 6. Калюжка О.С. Палітра тембрів і симфонія кольорів. Тембри інструментів. Контрасти і відтінки. Путівник по симфонічному оркестру. Оркестровий колорит.....	27
Урок 7. Калюжка О.С. Секрети фактури. Духовий оркестр. Мистецький дивосвіт. Музичні мандрівки на Схід.....	30
Урок 8. Калюжка О.С. Панорама мистецтв. Перевіряємо свої досягнення.....	33
Тема 2. Синтез і взаємодія мистецтв	
Урок 9. Кузьменко Л.І. Коли всі мистецтва разом. Музична і поетична інтонації.....	35
Урок 10. Калюжка О.С. Коли всі мистецтва разом. Музична і поетична інтонації. Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі.....	40
Урок 11. Кузьменко Л.І. Цирк – мистецтво, сповнене радості. Музика в цирковій виставі.....	44
Урок 12. Калюжка О.С. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр. На сцені лялькового театру.....	49
Урок 13. Кузьменко Л.І. У царстві Мельпомени. Музика і драматичний театр...	53
Урок 14. Калюжка О.С. У музичному театрі. На оперній сцені.....	58
Урок 15. Кузьменко Л.І. У музичному театрі. На оперній сцені.....	60
Урок 16. Кузьменко Л.І. На сцені лялькового театру.....	65
Урок 17. Кузьменко Л.І. Барви хореографії та сценографії. Там де панує рух...	69
Урок 18. Кузьменко Л.І. Наймолодша муза. Музика в кіно.....	76
Урок-19. Кузьменко Л.І. Образи анімації.....	81

Урок 20. Кузьменко Л.І. Ансамбль у єдності гармонія. Музичні та хореографічні ансамблі.....	85
Урок 21. Кузьменко Л.І. Час новітній створює красу. Телебачення: погляд у світ.....	91
Урок 22. Кузьменко Л.І. Час новітній створює красу. Електронна музика.....	96
Урок 23. Кузьменко Л.І. Мистецький дивосвіт. Східний музичний театр.....	102
Урок 24. Калюжка О.С. Музика свят і розваг. Карнавал.....	109
Урок 25. Кузьменко Л.І. Музика свят і розваг.....	112
Урок 26. Кузьменко Л.І. Карнавал.....	116
Урок 27. Кузьменко Л.І. Панорама мистецтв. Підсумковий урок.....	122

ПЕРЕДМОВА

Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» покликана найповніше реалізувати принцип особистісно-орієнтованого навчання, а також формувати національну свідомість та самосвідомість учнів.

Через всю програму «Мистецтво» проходить ідея засвоєння учнями специфіки художніх мов різних видів мистецтв.

Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» допомагають дітям орієнтуватися в складному світі мистецтва, через різноманітні форми уроку розвиваються творчі нахили

учнів, креативні прояви індивідуальності, загальнохудожні здібності, увага та інтуїція; виховується загальна слухацька культура школярів, шанобливе ставлення до музичних надбань інших народів, відпрацьовуються елементи інсценізації, тренується асоціативне мислення, ритмічне відчуття та навички аналізу музичного твору.

Інтегрований курс «Мистецтво» має свої переваги: дає базові знання для сприйняття учнями предмета «Художня культура» в старших класах, виховує справжніх поціновувачів народної та композиторської музики, формує уявлення про національні особливості мистецтва народів, що населяють Україну.

Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний зміст.

Отже, головне надзавдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім уроком мистецтва, надихав учнів на творчість – в особистісній і соціокультурній діяльності.

С.В.Гловацький,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради

МЕТОДИЧНО-ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО», 5 КЛАС

Особливості опанування мистецтва в загальноосвітній школі пов'язані з його багатограним впливом на свідомість і підсвідомість людини, її емоційно-почуттєву сферу, художньо-образне мислення і творчі здібності. Мистецтво сприяє художньо-естетичному розвитку людини та стимулює готовність особистості брати участь у різних формах культурного життя суспільства.

Визначення мети вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» в основній школі зумовлене основними функціями мистецтва: **естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною.**

Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Вона ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентісного, діяльнісного та інтегрованого підходів:

- **Особистісно зорієнтований підхід** забезпечує розвиток в учнів індивідуальних художніх здібностей (музичних, образотворчих та ін.), творчого потенціалу.
- **Компетентнісний підхід** сприяє формуванню ключових предметних і міжпредметних компетентностей, насамперед загальнокультурних і художньо-естетичних.
- **Діяльнісний підхід** спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці.
- **Інтегративний підхід** виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтв в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків з предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

Метою навчання мистецтв в основній школі є виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби в творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні.

Для досягнення мети, необхідно реалізувати такі **завдання**:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних ідеалів;
- формування системи художніх знань, яка відображає видову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу;
- розвиток художніх здібностей, критичного мислення;
- формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі у соціокультурному житті.

Навчання мистецтва ґрунтується на принципах:

- наступності між початковою, основною і старшою школою;
- поєднання загальнолюдського, національного та етнокраєзнавчого аспектів змісту освіти;
- інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів;
- креативності (пріоритет творчої самореалізації);
- варіативності змісту, методів, технологій;
- діалогічності, полікультурності.

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ПРОГРАМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Структура програми «Мистецтво» зумовлена логікою побудови всього курсу, яка забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова і для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як *види, жанри, стилі* мистецтва. Спільна тематика кожного року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів «Музичне мистецтво» і «Образотворче мистецтво» чи інтегрованого курсу «Мистецтво».

Основні види діяльності учнів на уроках охоплюють художньо-творче самовираження; сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва й засвоєння відповідної мистецької термінології.

У 5 класі пріоритетними є різноманітні форми практичної діяльності учнів, під час якої відбувається їхнє самовираження у співі, інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні, театралізації тощо. Учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва (5 кл.).

Окрім внутрішньої галузевої інтеграції, доцільно використовувати міжпредметні зв'язки й з іншими освітніми галузями: «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Технології», «Здоров'я і фізична культура» та ін.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку. Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний смисл. Отже, головне надзавдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім **уроком мистецтва**, надихав учнів на творчість – в особистісній і соціокультурній діяльності.

Години резервного часу використовуються на розсуд вчителя – на відвідування музеїв, виставок, театрів тощо.

Особливості оцінювання результатів навчання

Багатокомпонентність змісту мистецької освіти зумовлює багатофункціональність оцінювання досягнень учнів у цій галузі, єдність **діагностичної, коригувальної, стимулюючо-мотиваційної, навчальної, виховної, розвивальної, прогностичної функцій.**

Об'єктами перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти мають стати основні **компетентності**:

1. Предметні мистецькі (зокрема інтерпретаційні та діяльно-творчі);
2. Міжпредметні естетичні (естетичні оцінки й ставлення);
3. Ключові (загальнокультурні, інформаційно-комунікативні, соціальні).

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня; оцінюється не рівень його недоліків і прорахунків, а рівень особистісних досягнень. Як відомо, значну роль у мистецькій сфері

відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які впливають на освітні результати учнів. Тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення. Комплексна перевірка та оцінка, яка інтегрує результати різних видів діяльності учнів – інформаційно-пізнавальної, практичної, творчої, – дають змогу вчителю об'єктивно, але водночас і гуманно (не пригнічуючи особистість) оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю.

До основних видів оцінювання належать:

- **поточне** (виконує діагностичну, стимулюючу коригуючу функції);
- **підсумкове** (семестрове і річне).

Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та взаємне оцінювання.

Відповідно до результатів Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників Міністерством освіти і науки України рекомендовано використовувати у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів підручник для 5 класу, а саме:

- **«Мистецтво»** (інтегрований курс) авт. Л.Масол вид-во «Світоч»;

Зміст підручника інтегрованого курсу **«Мистецтво»** авт. Л.Масол побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань; це передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – **музичного та образотворчого мистецтва**, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядних орієнтацій, і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до мистецько-синтетичної змістової лінії.

За умов інтеграції навчального матеріалу на світоглядному (тематичному) рівні домінують змістові лінії – **музичне та образотворче мистецтво** – зберігають відносну автономність, адже кожному з них присвячено окремі блоки підручника і кожний послідовно реалізує в рамках спільної теми дидактичні завдання, притаманні опануванню мови саме цього виду мистецтва.

Учні під час сприймання та інтерпретації музики мають усвідомити такі основоположні поняття **музичного мистецтва**, як елементи мови музики і музичні засоби виразності у 5 класі (мелодія, ритм, лад, темп, тембр, динаміка, регістр). З-поміж основ **образотворчого мистецтва** учні 5-го класу в процесі сприймання та власної практичної діяльності опановують такі важливі поняття, як засоби виразності графіки (крапка, лінія, пляма, штрих), живопису (теплі й холодні основні та похідні кольори й відтінки), форма й розмір предметів, розташування зображень на аркуші (формат, композиція, лінія горизонту, плановість), види й специфіку декоративно-ужиткового мистецтва (орнамент, стилізація, декор, розпис, вишивка, кераміка, народна іграшка тощо). Із синтетичними видами мистецтва - театром, кінематографом, хореографією, цирком, а також різноманітними художніми явищами сучасності, що репрезентують яскравий синтез і взаємодію мистецтв - знайомить учнів, відповідно до програми, другий розділ підручника.

Зміст підручника побудований за діалогічним принципом - інформаційні блоки перемешуються різними видами запитань і завдань.

У підручнику виділені також окремі рубрики-узагальнення, де завдання структуровані за рівнем складності.

**Календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу
«Мистецтво», 5 клас. (Музичне мистецтво)**

<i>Тема 1: НАРОДНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО</i>					
№	Тема уроку	Ключові знання та навички	Орієнтовний матеріал для сприймання	Орієнтований матеріал для співу (за вибором)	Дата
1.	Походження мистецтва.	Зародження мистецтва. Особливості первинної музики, танцю, театру. Виконання інструментів (ударних, духових, струнних), співу. Елементи музичної мови мелодія і гармонія (повторення)	К. Сен-Санс. «Авгаріум» (для 4-х арф); К. Дебюссі. «Флейта Пана»; М. Скорик. Мелодія; Дж. Верді. Марш з опери «Аїда»	«Веселкова пісня» Сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич	
2.	Одвічні ритми мистецтва.	Календарно-обрядові, родинні пісні. Ритм — основа різних мистецтв. Ритм — засіб виразності в музиці. Календарно-обрядові пісні. Будова мелодії (мотиви, фрази). Родинні свята — народження людини, досягнення повноліття, весілля. Коліскові пісні. Ліричні, жартишки та сатиричні пісні	І. Шамо. «Ятранські ігри» К. Стеценко «Вечірня пісня»; К. Дебюссі «Коліскова споніка»	Коліскова	
3.	Чарівні візерунки.	Музичні інструменти народів світу (у порівнянні): іспанська гітара та італійська мандоліна, шотландська волинка і українська коза тощо. Мистецтво кобзарів: виконання історичних пісень і дум. Оркестр українських народних інструментів. Народні танці, народні інструменти. Українські народні танці: гопак, козачок, шевчук, коломийка тощо. Танці народів світу: мазурка, краков'як, кадрили, чердаш, лендлер, халідяк тощо. Народні танцювальні мелодії у творчості композиторів. Форма: двочастинна, тричастинна.	Ф. Шопен. Мазурка, Українська музика у виконанні оркестру народних інструментів;	«Кобзарська слава» Сл. О. Ровненко, муз. В. Делешка	

4.	Східні мелодії.	Арабеска. Пластична імпровізація.	Р. Шуман «Арабескю»; Л. Дачко «Українські писанкю»; Індійсь кий народний танець; Л. Мінкус. Індійсь кий танець з балету «Балдерка»	«Куммі» Індійсь кий народний танець;	
5.	Краса в різноманітті. Мистецтво у храмі.	Вокальна музика. Співочі голоси. Хорова музика. Вокаліз. Мелодія. А кацелія. Інтонація: словесна, музична, пластична. Вокаліз. Музика і слово. Мелодичний і ритмічний рисунок. Чоловічі (тенор, баритон, бас) та жіночі (сопрано, меццо-сопрано і контраalto). Діапазон і регістр. Декламація (речитатив). Штрихи (легато, нон legato, стакато). Хор: види (чоловічий, жіночий, дитячий, мішаний), партії. Хормейстер. Світська і духовна (церковна) музика. Різновиди хорового співу (а капела або із супроводом, унісон або багатоголосся). Хорові партії: контраст і гармонія.	Р. Гінер. Концерт для голосу з оркестром; Д. Бортнянсь кий «Херувимська»	«Співають діти» Сл. Л. Гнатюка, муз. І Кириліної	
6.	Палітра тембрів і симфонія контрасти та відтінки.	Тембр — «голос» інструмента, його неповторне забарвлення. Способи видобування звуків і різновиди інструментів (ударні, духові, струнні, клавішні). Фортепіано та його різновиди. Інструменти симфонічного оркестру. Диригент. Партитура. Форма, варіації (повторення матеріалу). Засоби виразності: лад (мажор, мінор), гама. Види оркестрів. Склад симфонічного оркестру. Групи: струнні (скрипки, альти, віолончелі, контрабаси, арфа), дерев'яні духові (флейти, гобої, кларнети, фоготи), мідні духові (валторни, труби, тромбони, туби), ударні (лігаври, великий і малий барабани, тарилки, ксилофон, кастаньєти, тамтам). Поліфонія, fuga	М. Мусоргсь кий «Картинки з виставки». П'єси «Старий замок» (фортепіано), «Старий замок» (оркестр), «Богатирсь кий ворог» (фортепіано), «Богатирсь кий ворог» (оркестр) Б. Бріттен «Путівник по оркестру для молоді».	«Різнокольорова гра» Сл. Л. Рибальсь кий, муз. Б. Савельєва	
7.	Мистецький дивосвіт.	Музика країн Сходу: Китаю та Індії. Музичні інструменти народів Сходу.	К. Дебюссі. Симфонічна поема «Пагоді»	«Дощові краплі» китайсь ка народна пісня	

8.	Панорама мистецтв. Підсумковий урок.	Тестові завдання.	За вибором вчителів.	«Пісенька про веселий час» Сл. Г. Сагіра, муз. В. Ільїна	
Тема 2: СИНТЕЗ І ВЗАЄМОДІЯ МИСТЕЦТВ					
9.	Коли всі мистецтва разом...	Взаємодія музики й живопису. Творчість М. Черняковського. Музикальність живопису В. Кандієвського. О. Скрабін і світломузика.	Й. Штраус. «Казки Віденського лісу» М. Римський-Корсаков. Симфонічна сюїта «Шехеразада»	«Шехеразада» муз. і сл. М. Магамаєва	
10.	Цирк – мистецтво, сповнене радості.	Жанрові різновиди (клоунада, акробатика, гімнастика, пантоміма, жонглювання, фокуси тощо). Музичне оформлення (гра естрадно-духового оркестру)	І. Дунаєвський. Марш із к/ф «Цирк» І. Кашмак. Арія Містера Ікс із оперети «Принцеса цирку»	«Цирк приїхав» австрійська народна пісня	
11.	У царстві Мельпомени.	Музика в театрі. Театр драматичний, ляльковий, музичний. Синтез просторових і часових мистецтв у театрі.	Р. Шуман. П'єси із циклу «Карнавал»	«Пісенька про сніжинку» Сл. Л. Дербенцова, муз. Є. Крилатова	
12.	У музичному театрі.	Опера. Лібрето. Складові оперної вистави: увертюра, арії, речитативи, ансамблі, хори, балети та оркестрові епізоди. Роль диригента, режисера, хормейстера Балет як драма в музиці, виражена засобами хореографії. Посадження музики, танцю, драматичного та образотворчого мистецтва у балетній виставі. Музична і пластична мова: спільне й відмінне. Три складові: класичний танець, характерний танець і пантоміма. Основні творчі балети -композитор, балетмейстер, танцівники, сценічна техніка)	С. Гулак-Артемівський. Опера «Запорожець за Дунаєм». Дует Одарки і Карася. Романс Оксани «Місяцю ясний». Фінальний хор «Там за тихими за Дунаєм» П. Чайковський. Балет «Лебедине озеро»	«Під звуки вальсу» сл. і муз. А. Житкевича	
13.	Наймолодша муза.	Поєднання видів мистецтва у кінематографі. Види кіно: художнє або ігрове, документальне, наукове, популярне, мультиплікаційне (лялькове та мультимедійне). Музика в кіно.	Г. Гладков. Пісня «Синема» з к/ф «Людина з бульвару Капулінів»	«До-ре-мі» Р. Роджерс	

14.	Ансамбль: у єдності – гармонія.	Види ансамблю: вокальні, інструментальні, ВІА, хореографічні, вокально-хореографічні	С. Забадаш «Марічка»	«Золоте весілля» сл. І Резніка, муз. Р. Паулса	
15.	Час новітній створює красу.	Музика і телебачення. Електронна музика. Естрадно-симфонічний оркестр.	П. Морія «Жайворонок»	«Веселка» сл. А. М'ястківського, муз. Б. Степаненка	
16.	Мистецький дивосвіт.	Східний музичний театр.	І. Стравінський. Китайський марш з опери «Соловей»	«Зелене слонення» сл. О. Вратарьова, муз. Ю. Шевченка	
17.	Панорама мистецтв. Підсумковий урок.	Тестові завдання	на вибір вчителів	«Літо золоте» Сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич	

РОЗРОБКИ УРОКІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО», 5 КЛАС
(Музичне мистецтво)

Тема 1. Народне і професійне мистецтво

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17
Черкаської міської ради

Урок 1

Тема. Походження мистецтва. Як виникло музичне мистецтво? Музичне мистецтво стародавніх культур і цивілізацій.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з історією виникнення музичного мистецтва, формувати уявлення про перші музичні інструменти, імітацію, значення голосу людини в розвитку музичного мистецтва. Дати визначення понять «гармонія», «імітація».

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіозаписи, мультимедійна презентація, ударні інструменти.

Тип уроку: урок введення в тему.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під пісню І. Тарнавської «Світ шкільний»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Повідомлення теми і мети уроку.

Гра «Поділись літніми враженнями про музику» (Ланцюжок: «Влітку я ...»)

III. Новий матеріал для засвоєння.

Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків, який «говорить» з нами неповторною мовою. Звуки сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, — уявляємо картини та образи, які музика «намалювала» за допомогою звуків.

- А як, на вашу думку, виникло мистецтво – музика, танець, театр? (Відповіді дітей)
Пропоную заглибитись в далеке минуле.

Люди первісного суспільства захоплювались величчю доквілля. Помічаючи красу природи, повторюваність звуків, які линули звідусіль, виразність рухів тварин, вони поступово відчували, що в усьому панує злагодженість – **гармонія**.

Магічні обряди з енергійними рухами й емоційними вигуками виконувались на тлі розписів, що слугували своєрідними декораціями. З такої примітивної гри виникло тетральне дійство, де спів був невіддільним від танцю, де застосовувалися костюми, маски

й грим, що імітували тварин. Отже, у зародку всі види мистецтва існували в нерозривній єдності.

- Роздивіться, що зображували первісні художники.
- Спробуйте за ілюстраціями уявити, яка музика могла б звучати під час цих танців? Поділіться своїми міркуваннями.

Людина в давнину приписувала виникнення звуків природи надприродним силам, їй здавалося, що звуки утворюють якісь таємничі і невидимі істоти. На кожному кроці людина зустрічалася з музикою природи - співом птахів, ревом тварин, гуркотом грому, шумом дерев, звуками моря, дзюрчанням струмків. Спостерігаючи за природою, людина помічала, що птахи у разі небезпеки галасливо подають сигнал тривоги, слон-вожак трубить, збираючи довкола себе стадо. Тому спілкування з природою було основним джерелом, з якого виникала створена людиною музика.

Можливо, усе почалося з того, що на стоянці печерної людини після вдалого полювання відбувалося дійство, на якому перші люди намагались пояснити іншим, що ж відбувалось там – у нетрях лісу: хтось імітував жертву – тварину чи ворога, відтворюючи не тільки рухами, а й звуками його дії, страждання, сигнали, смерть; хтось віддавав почесні герою – найуспішнішому мисливцю, який не шкодував свого здоров'я чи й життя заради загального успіху. Цією прадавньою мовою жестів та звуків користуються ще й до нині аборигени Центральної Африки, передаючи дружнім племенам і співплемінникам важливі новини.

Отже, самим доступним і першим музичним інструментом був людський голос, який міг бути грізною зброєю. Мисливці помітили, що від жіночого пронизливого крику дикі тварини розбігались навсідч, тому потужний крик став першим сигналом про небезпеку. Але голосом не можна було передати сигнал на десятки і сотні метрів, тому стали використовувати інші інструменти: труби з морських мушель чи рогів тварин. Імітуючи звуки тварин та спів птахів, мисливці впізнавали один одного завдяки ритмічній основі сигналів, інакше вони могли переплутати один одного із здобиччю й поцілити в неї каменем чи стрілою.

Відтворення звуків природи називається **імітацією**.

У своїх мелодіях давнім музикам хотілося відобразити шум лісу, голоси птахів, плюскіт води, ревіння звіра, свою печаль і радість. Музика допомагала і в праці. З допомогою музичних звуків відбувалося упокорення і дресирування диких тварин чи заманювання риби у сіть, бо вважалося, що музика має чарівну силу.

Творче завдання: Зімітувати спів різних птахів, звуки природи (за допомогою шурхоту паперу, стуку пальців, ударів ручкою по парті тощо).

Деякі дослідники вважають джерелом музичного мистецтва спів пташок.

- Пригадайте, як відтворюють пташиний спів композитори К.Сен-Санс у п'єсі «Зозуля в лісі» з циклу «Карнавал тварин» та П.Чайковський у «Пісні жайворонка» з «Дитячого альбому».

Серед композиторів, що їх цікавив спів птахів є унікальна людина - Олів'є Мессіан. Він все життя вивчав і записував пташину музику. У нього вдома жили птахи з різних країн світу. Щоб передати музикою спів своїх улюбленців, композитор став справжнім винахідником. Результатом багаторічного дослідження стали сім зошитів «Каталогу птахів», «Екзотичні птахи» та ін.

IV. Музичне сприймання.

- Послухайте фрагмент п'єси О.Мессіана «Екзотичні птахи».
- Слухання запису співу пташок
- А тепер порівняйте звучання музичного твору з «музикою» природи.
- Чи вдалось композитору зімітувати спів птахів?

V. Вокально-хорова робота

Людський голос – перший засіб імітації, який використовувався людиною ще до появи появи перших музичних інструментів. Усі барви навколишнього світу переливаються у звучанні голосів, як кольори веселки, які грають на семи нотах. Сьогодні я вам пропоную розучити пісню О.Янушкевич на слова М.Ясакової «Веселкова пісня». Але перш ніж перейти до пісні пригадаймо правила співу.

- **Повторення правил співу.** (*Діти пригадують, вчитель за необхідності допомагає*)

- **Розспівування.** Виконання вправ для розвитку музичного слуху та голосу.

- **Розучування пісні** О.Янушкевич на слова М.Ясакової «Веселкова пісня».

а) Показ пісні.

б) Бесіда про зміст та будову пісні.

–Про що йдеться у пісні?

–Який настрій вона створює?

–У якій формі вона написана?

–Що є незмінним у цій формі?

в) Розучування мелодії першого куплету та приспіву (спів мелодії на склад «в'ї», спів із закритим ротом).

г) Виконання першого куплету та приспіву пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Виконання творчого завдання з музикування.

Для виконання завдання треба обрати улюблений ударний інструмент і створити музичний супровід до пісні. Перший крок — прослухати уважно мелодію та відбити ритмічний малюнок мелодії пісні. Другий крок — заспівати і заграти одночасно. Визначення найкращих виконавців.

VII. Бесіда про музичні інструменти.

Ми не уявляємо сучасну музику без музичних інструментів.

Німецькі археологи з'ясували, що перші музичні інструменти люди почали виготовляти 40 тисяч років тому.

Мозковий штурм.

- А як створювалися перші музичні інструменти?

- Розгляньте ілюстрації, вони допоможуть вам знайти відповідь на це запитання.

Порівняно з первісним суспільством, музичне мистецтво стародавніх культур і цивілізацій досягло значно вищого рівня розвитку.

Стародавній Єгипет – цивілізація, яка розквітла в долині ріки Нілу серед спекотної пустелі.

Єгиптяни подарували людству АРФУ.

Сучасна арфа – це велика гарно прикрашена рама трикутної форми, всередині якої натягнуті струни різної довжини. Тембр арфи дуже ніжний і красивий. Завдяки незвичному колориту звучання композитори використовують переливи струн арфи для зображення казкових і фантастичних персонажів, створення образів моря.

- Послухайте твір **Каміла Сен-Санса «Акваріум»**.

- Охарактеризуйте тембр звучання арфи.

Із міфів **Стародавньої Греції** ми можемо дізнатися про походження деяких музичних інструментів.

Найпрекраснішим із богів, символом краси і натхнення, покровителем мистецтв був Аполлон, якого часто зображували з ЛІРОЮ або КІФАРОЮ в руках. Міфічний Орфей прославився як неперевершений музикант. Його чарівний спів під акомпанемент кіфари підкоряв диких звірів і навіть мешканців підземного царства. За допомогою своєї музики Орфей міг розсувати скелі й змінювати русла річок.

А ось ще один міф. Бог лісів і гаїв Пан зустрів прекрасну німфу Сирингу і закохався в неї з першого погляду, але сам він Сиринзі не сподобався. І вона, ховаючись від нього, обернулася на очерет. Засмучений пан з тієї очеретини зробив співучу сопілку –

СИРИНГУ. І з того часу з нею не розлучався. Цей музичний інструмент – набір сріплених трубочок різної довжини – назвали ФЛЕЙТОЮ ПАНА.

VIII. Слухання музики.

- Послухайте звучання цього інструменту у «Мелодії» Мирослава Скорика.
- Доберіть слова-характеристики, що відповідають характеру музики: *ніжна, тривожна, протяжна, жалібна, журлива, схвильована, рішуча, весела, грізна, похмура, збуджена, метушлива, витончена, спокійна.*
- А зараз я пропоную Вам прослухати твір Клода Дебюссі «Флейта Пана».
- Які засоби музичної виразності використав композитор для створення образу Пана?

У давнину в культурі наших пращурів слов'ян набув поширення ПАСТУШІЙ РІГ, який виготовляли з рогів тварин, ДЕРЕВ'ЯНИЙ ГУДОК (або СМИК) з трьома струнами й місяцеподібним смичком. Цей інструмент став одним із прадідусів скрипок.

А ось дуже давня слов'янська СОПІЛКА пережила і пастуший ріг, і гудо-смик, і багато інших інструментів минулого. Вона і нині чарує наш слух мелодійними наспівами.

IX. Узагальнення.

Гра «Мікрофон»

- Що на уроці було для тебе найцікавішим?

X. Домашнє завдання.

Послухайте музику, яка вам подобається. Чи схожа вона на мелодію Орфея? Роззирнувшись довкола, ви побачите творіння людської думки та людських рук — споруди. Чи мають вони власну музику? Відшукайте будівлі, які можна було б «оживити» мелодією Орфея.

XI. Для допитливих — виконання музичного проекту.

Проект «Історія музики»

Мета: знаходити необхідну інформацію з літературних джерел для оформлення власної книжечки.

Очікуваний результат: книжка-розгортка у малюнках.

План створення:

1. Із картону виготовте книжку-розгортку. Уважно прочитайте підручник або дитячу енциклопедію мистецтв, в яких розповідається про історію музики. За допомогою кольорових

олівців або фломастерів створіть міні-енциклопедію або книжечку про історію музики в малюнках так, щоб вона була зрозуміла всім.

2. Оформіть книжечку-розгортку в малюнках для дітей, які не вміють читати.

XII. Вихід з класу під музику М.Скорика «Мелодія»

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи І-ІІІ ступенів № 17
Черкаської міської ради

Урок 2

Тема. Одвічні ритми мистецтва. Календарно-обрядові пісні. Прикрашаємо побут. Пісні родинного життя.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння особливостями національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: вміння оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формуються під час опанування різних видів мистецтв;

вміння вчитися: планувати свої дії, доводити роботу до кінця;

предметних компетентностей:

- розкрити жанрові особливості календарно-обрядових та родинних пісень, їх морально-естетичну сутність, зв'язок пісні, музики з життям; дати визначення понять *вертеп, мотив, ритм, форма*;

- розвивати вміння учнів інтерпретувати та виразно виконувати пісні;

- виховувати ціннісне ставлення до народної творчості, духовні, моральні якості творчої особистості.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, відео-та аудіозаписи, мультимедійна презентація, ілюстрації.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під музику М.Скорика «Мелодія»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Перевірка домашнього завдання. Презентація проектів «Історія музики».

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Розповідь про календарно-обрядові пісні.

У прадавні часи люди обожнювали сили природи, вірили в те, що магiчними діями можна домогтися кращого врожаю.

Існували пісні, які співалися під час різних народних свят та обрядів. Ці пісні тісно пов'язані зі стародавніми язичницькими віруваннями. Наші пращури-слов'яни вірили в сили природи, в духів. Вони вважали, що обрядовими піснями можуть вплинути на природні стихії: викликати дощ чи вимолити в сонечка тепла. Поступово календарно-обрядові пісні почали втрачати зв'язок із давніми обрядами, підпорядковуючись християнським святам.

Види календарно-обрядових пісень

У кожному пору року виконувалися особливі календарно-обрядові пісні, які об'єднувались в цикли:

- весняний;

- літній;

- осінній;

- зимовий.

Навесні дорослі й діти, збираючись на галявинах, співали веснянки та гаївки, водили ігри-хороводи. Влітку під час Зелених свят виконувалися русальні пісні, а на свято Івана Купала – купальські. По закінченню жнив люди співали жниварські пісні. До зимового циклу календарних пісень входять надзвичайно популярні в народі колядки і щедрівки. Вони приурочувалися до основних свят: колядки - до Різдва, а щедрівки – до Нового року. Зимовий цикл завершувався провадами зими – святом Масляної.

IV. Музичне сприймання. І.Шамо. «Ятранські ігри» (Заспів, №11 «Тирлич, тирлич»).

1. Розповідь про хорову оперу І.Шамо. «Ятранські ігри».

Зразком відображення народних обрядів в українській музиці стала хорова опера Ігоря Шамо "Ятранські ігри". Театралізоване дійство розподіляється на окремі номери з програмними заголовками. Усі обрядові пісні виконуються а cappella, тобто без інструментального супроводу. Відкриває оперу "Заспів" – яскрава картина народного дійства. Радісні мотиви цієї вступної частини проходять через увесь твір. У ньому використовуються різнобарвні прийоми хорового співу – шепіт, говірка, вигуки, а також тупотіння ногами. У пісні "Тирлич-тирлич" розповідається про чарівну траву, яку збирають у ніч на Івана Купала.

2. Слухання твору.

3. Аналіз характеру музики, художніх засобів виразності.

Ритм існує в довкіллі, визначає життя людини та діє на її почуття. Ритмічно змінюються день і ніч, пори року. Ритмічно стукають колеса потяга, відбиває час годинник. Ритмічної послідовності дотримуються і в мистецтві: у танцях, піснях і віршах, оздобленні одягу, житла.

V. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.
2. Робота над виконанням пісні О.Янушкевич «Веселкова пісня».
 - Слухання пісні.
 - Розучування 2 і 3 куплетів пісні.
 - Виконання пісні класом, групами .

VI. Бесіда про значення пісні у родинному житті.

Мистецтво завжди було пов'язане з повсякденним життям людей, які прикрашали одяг, житло, речі домашнього вжитку, співали пісень у свята і будні. Родинні свята – народження дитини, досягнення повноліття, весілля – відзначали весело й урочисто. Так виникли родинні обряди

Український весільний обряд – це барвисте і радісне родинне свято. Пісні супроводжують його на всіх етапах: від сватання і заручин до власне весілля, яке перетворюється на цікаве театралізоване дійство. Розігруються сценки (запросини, розплетіння коси, коровай, викуп нареченої...), звучить яскрава музика. Мелодії пісень, які співають дівчата-подружки, прославляючи молодих і їхніх батьків переливаються дзвінкоголосими барвами.

Українська весільна пісня пропагує здорову народну мораль та ідеали. Увесь обряд весілля пронизаний побажаннями молодим доброї долі, щастя, радості, злагоди, любові, взаємоповаги, щирого ставлення одне до одного.

Тема весілля в усі часи популярна в образотворчому мистецтві.

- Проаналізуйте фрагменти обряду весілля, які відображено в живописі (піручник, стр. 38-39). На яких картинах лунає музика? Спробуйте розповісти про неї.

- А як називаються пісні, які дітки змалечку чують ще в колисці? (*колискові*)

Ці перші музичні враження- своєрідний родинний оберіг, який нагадує про лагідну посмішку матері все життя, скарбниця народної мудрості, що наповнює світ красою й добром. Мелодії колискових спокійні, сповнені ніжності. Не перелічити, скільки чудових колискових, написаних знаменитими композиторами – вітчизняними й зарубіжними.

VII. Музичне сприймання.

1. К.Стеценко. «Вечірня пісня».
2. К.Дебюссі. «Коліскова Слоника» із сюїти «Дитячий куточок». Порівняльна характеристика творів.
 - Порівняйте засоби виразності різних колискових (ритм, характер мелодії, темп, динаміка)

VIII. Творче завдання.

Придумайте мелодію колискової та заспівайте її.

IX. Узагальнення.

X. Домашнє завдання. Оберіть і дослідіть один із родинних обрядів.

У вільний час подивіться кінокомедію "Весілля в Малинівці". Зберіть інформацію про сучасний фестиваль весільних традицій, що започатковано в Малинівці, селі Чугуївського району на Харківщині.

XI. Вихід з класу під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17

Урок 3

Тема. Чарівні візерунки. народні танці. золоті руки майстрів. народні музичні інструменти.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- ознайомити учнів з різновидами народних танців різних народів, особливостями їх звучання та виконання, навчити розрізняти на слух ритмічні особливості танцювальних композицій. Поглибити знання про творчість Ф.Шопена та М.Лисенка.

- розвивати вміння учнів виконувати пісню з інструментальним та фонограмним супроводом, розвивати вміння розпізнавати на слух музичні народні інструменти, самостійно створювати пластичні імпрровізації, продовжувати розвивати вміння надавати характеристику засобам виразності музичних творів, супроводжувати спів грою на музичних інструментах.

- виховувати естетичні смаки дітей, прививати їм любов до української народної музики, повагу до народної музики інших країн.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, відео-та аудіо записи, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під звучання українського народного танцю "Гопак".

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Ознайомлення з народними танцями.

Як і пісні, запальні чи граціозні народні танці різняться між собою залежно від країни, де вони народилися. Та об'єднує їх ритм, завдяки якому розкривається багатий емоційний світ людини.

- Які українські танці ви знаєте?

Найвідомішим українським танцем вважається **гопак** (від вигуку "гоп", який звучав під час виконання). Цей веселий запальний танок — своєрідне змагання між танцюристами у виконанні складних рухів. **Козачок** — веселий рухливий парний танець, що виник

у середовищі козаків. Виконавці також ніби змагаються між собою в танцювальній майстерності.

- З чим пов'язані назви українських танців?

Зірка та кривий танець — з формою виконання; **козак і чумак** — з виконавцями; **бондар, коваль, шевчик** — із професією; **гуцулки й коломийки** — з місцевістю їх побутування.

Творче завдання. Робота в групах.

Оберіть одну з українських народних пісень танцювального характеру. Розбийтеся на 3 групи.

1 група виконає пісню.

2 група добере і виконає відповідні рухи.

3 група добере музичні інструменти і виконає ритмічний супровід.

Кожний народ має свої танці, які є своєрідною візитівкою країни. Так, до найвідоміших польських танців належать *полонез*, *мазурка*, *краков'як*.

Полонез (від *франц.* — "*польський*") — повільний танець-марш давнього походження. Поступово він із суто народного перетворився на аристократичний, парадний. Завдяки урочистому характеру музики полонезу випала честь відкривати бали й налаштовувати

присутніх на піднесену атмосферу свята.

Мазурка (від назви однієї з місцевостей Польщі Мазовії) — парний тридольний танець з оригінальним загостреним ритмом, який дещо нагадує вальс. Він набув поширення і як веселий селянський танок, і як граційний бальний.

Швидкий дводольний танець **краков'як** виник у Краківському воєводстві. Його спочатку полюбили танцювати парами в сільському середовищі, а згодом — у шляхетному. Чіткі ритми з несподіваними акцентами надавали танцю запального характеру.

IV. Музичне сприймання.

А ось портрет композитора, який написав понад 60 мазурок, різноманітних за характером і настроями. Він також автор блискучих концертних полонезів для фортепіано. У його творах знайшли яскраве віддзеркалення танцювальні інтонації й ритми, притаманні польській народній музиці.

- Ви впізнали його? Так, це Фридерік Шопен. Зараз ми познайомимось із деякими його творами

1. "Мазурка" №50.

2. Полонез Ля мажор.

3. Краков'як. "Велике концертне рондо" для фортепіано з оркестром.

- Який із прослуханих танців нагадує урочисту святкову ходу?

Проаналізуйте форму рондо за схемою (АВА'САВА')

Жвавий і веселий танець *полька* родом із Чехії. Проте він швидко набув популярності й став модним у багатьох країнах. Кожний із народів Європи вносив свої неповторні риси в його виконання, збагачуючи музику й рухи танцю. Польки писали чеські композитори А. Дворжак і Б. Сметана, а також знамениті батько й син Штрауси. Вважається, що назва цього танцю походить від слова "половина", бо танцівники виконували його, пересуваючись маленькими кроками по колу. Характерний елемент виконання польки — кружляння танцюристки під рукою партнера.

Багато народних танців передбачають одночасний спів пісень танцівників, як от в наступному музичному творі.

Російські танці поділяються на такі напрями, як плавні *хороводи*, запальні *плясові* та *кадриль*. **Хороводи** ("Змійка" та ін.) танцівниці виконують у довгих сукнях — сарафанах і великих

коронах на голові (кокошниках). Майже непомітними кроками, тримаючися за руки, вони ніби "пливуть" по колу або заплітають ланцюжки з різних фігур, мов плетуть мереживо. Ігрові хороводи відображають певний сюжет.

У **чоловічих танцях** ("Присядка", "Камаринська", "Танець з ложками") переважає молодецький запал, розмах.

Кадриль (з *франц.* — *чотири*) виконується зазвичай чотирма парами, які розташовуються навпроти, інколи за квадратами.

Танцювальна імпровізація під музику одного із російських народних танців (*на вибір учнів*)

Надзвичайно темпераментними, різноманітними за ритмами і мелодіями є іспанські народні танці. Вони супроводжуються грою на гітарі, характерним клацанням кастаньєт.

Зокрема, у швидкому й колоритному *фламенко*. Експресивні рухи рук, гучні плескання пальцями чи долонями, стукіт підборів, що відбивають ритм, — це своєрідний діалог танцівників, які "розповідають" про свої почуття. Ще одна ознака танцю — гра танцівниці з подолом своєї сукні, прикрашеної пишними воланами, інколи — застосування шалі або віяла.

Більшості народних танців притаманні мелодії, що легко запам'ятовуються, чіткі ритми, прості музичні форми, які складаються з двох або трьох частин.

V. Ознайомлення з народними музичними інструментами.

Народні майстри створювали також різні за формою музичні інструменти з природних матеріалів — дерева, шкіри, металу. Готові вироби прикрашали орнаментальними візерунками.

Інструменти багатьох країн світу часто подібні. Візьмемо, наприклад, шотландський духовий інструмент — *волинку*. В Україні та Польщі її називають "козою". Чому? Тому що вона зроблена у вигляді своєрідного мішка з козиної шкіри. Повітря з нього виходить крізь спеціальні отвори.

Стародавня *кобза* — улюблений інструмент українських кобзарів — була попередницею бандури.

VI. Вокально-хорова робота.

- Чи знаєте ви, які твори виконували кобзарі? Що вони оспівували? Сьогодні ми розуємо пісню "Кобзарська слава" В. Лепешка на слова О.Вовненка

1. Розспівування.
2. Показ пісні В. Лепешка "Кобзарська слава".
3. Бесіда за змістом.
4. Розучування пісні по фразах.
5. Виконання пісні класом, групами.

Як народний інструмент починала своє музичне життя королева струнних

— *скрипка. Гітара*, що народилася в Іспанії, здобула популярність у всьому світі. А колись поширений народний італійський інструмент — *мандоліна* (поступово майже вийшов з ужитку).

Оркестр українських народних інструментів складається зі скрипок, домр, бандур, цимбалів, баянів, духових та ударних інструментів. Народні оркестри інших країн надзвичайно різноманітні за складом. І це зрозуміло — адже кожен народ самобутній і неповторний.

Професійні композитори у своїх творах використовують різнобарвне звучання багатьох народних інструментів.

VII. Музичне сприймання.

Професійні композитори у своїх творах використовують різнобарвне звучання багатьох народних інструментів.

Послухайте твір основоположника української класичної музики М.Лисенка "Думка-Шумка"

- Спробуйте визначити, які інструменти звучать в оркестрі.
- Які народні інструменти імітує М. Лисенко у фортепіанному творі?

VIII. Узагальнення. Рефлексія.

1. Назвіть, які ви знаєте танці народів світу.
2. Використовуючи подані ілюстрації, розкажіть про танцювальні костюми різних народів.
3. Охарактеризуйте національні особливості українських танців.
4. Визначте місто (Варшава, Люблін, Краків), від якого походить назва одного відомого польського народного танцю. Пригадайте, у яких кінофільмах чи мультфільмах бали відкривалися урочистим полонезом.
5. Назвіть склад оркестру українських народних інструментів.

IX. Домашнє завдання.

Виконайте один із запропонованих проектів.

Колективний проект "Танці народів світу" (робота у групах).

Самостійно ознайомтеся з відеозаписами танців народів світу й підготуйте цикл "національних" презентацій танців — українських, польських, російських, іспанських тощо.

Мистецький проект "Музичні інструменти українського народу".

Оберіть один із інструментів для індивідуального дослідження.

Х. Вихід з класу під звучання "Думки-Шумки" М.Лисенка.

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи I-III ступенів № 17
Черкаської міської ради

Урок 4

Тема. Мистецький дивосвіт. східні мелодії. музичні та графічні інтонації.

Вокальна музика.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

компетентність з ІКТ: здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти і оперувати інформацією;

предметних компетентностей:

- поглибити знання дітей про вокальну музику; дати визначення понять *арабеска*, *пластична інтонація*, *імпровізація*, *вокаліз*, *мелодія*;

- розвивати вміння учнів інтерпретувати та виразно виконувати пісні;

- виховувати ціннісне ставлення до народної творчості східних народів, духовні, моральні якості творчої особистості.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація, аудіо- та відеозаписи, ілюстрації.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів під звучання пісні В.Лепешка «Кобзарська слава».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Перевірка домашнього завдання

IV. Розповідь про арабески.

Арабеска... Яке цікаве й загадкове слово! У ньому відчувається аромат східних садів, в уяві постають мінливий блиск коштовностей і головне — примхливі візерунки чарівних східних орнаментів. Арабеска втілює уявлення людини про безкінечність світу.

Арабеска — невелика інструментальна п'єса, зазвичай для фортепіано, з візерунчастим мелодійним малюнком, схожим на "мереживо".

Німецький композитор Р. Шуман спробував "намалювати" східні орнаменти музичними засобами. Одна з його п'єс для фортепіано так і називається — "Арабески". Її плавні рухливі мелодії примхливо переплітаються, ніби нескінченні живописні візерунки.

Щоб передати безперервність руху в музиці, композитор використав форму рондо з характерними для неї повторами основної теми й чергуванням контрастних епізодів.

V. Музичне сприймання.

Р. Шуман. "Арабески"

Німецький композитор Р. Шуман спробував "намалювати" східні орнаменти музичними засобами. Одна з його п'єс для фортепіано так і називається — "Арабески". Її плавні рухливі мелодії примхливо переплітаються, ніби нескінченні живописні візерунки.

Щоб передати безперервність руху в музиці, композитор використав форму рондо з характерними для неї повторами основної теми й чергуванням контрастних епізодів.

Слухання твору

- Чи вдалося автору створити арабеску музичною мовою?
- Як змінюється ритм у різних частинах твору?

Сучасний український композитор Леся Дичко створила багато музичних творів, пов'язаних з образотворчим мистецтвом. Один із них я пропоную вашій увазі.

Леся Дичко. "Українські писанки".

- Чи схожа ця музика на орнамент?
- Порівняйте музику п'єс "Арабески" та "Українські писанки". Якому з двох орнаментів, зображених на ілюстраціях, відповідають мелодії творів Р. Шумана і Л. Дичко?

- Пригадайте, які твори цих композиторів ви слухали в початковій школі?

До сімейства східних танців належить арабський танець із розвинутою системою мови жестів. Жінки-танцівниці зазвичай одягнуті в яскраві блискучі костюми (шаровари або широкі шовкові спідниці, шарфи або шалі), використовують спеціальні атрибути (глек, бубен, єгипетський барабан).

Пісні й танці народів Сходу, як і фольклор українців та інших народів, відображали природні стихії, світосприймання людей. Через музику і танець вони намагалися передати гармонію Всесвіту. Мелодії східних пісень зазвичай плавні, наспівні. Характерна особливість східних танців — рухливість переважно верхніх частин тіла (рук і пальців, плечей, голови) і водночас більша статичність ніг, порівняно з європейськими танцювальними традиціями. Багато танців виконуються з атрибутами: віялами, парасольками, паличками, барабанами. Нерідко в чоловічі танці вводяться елементи акробатики, бойових мистецтв.

З-поміж багатьох різновидів танцювального мистецтва Сходу найбільшої популярності набули танці Індії. Навіть слово "музика" індійською означає "єдність співу, інструментальної музики і танцю". Музика Індії — це оригінальний синтез мистецтв, самобутня гармонія танцювальних рухів і співу. Мелодіям пісень-танців притаманна імпровізаційність. При сприйманні здається, що це мистецтво створюється на наших очах.

Перегляд відеозапису Індійського танцю

- Охарактеризуйте мелодію танцю? Що в ній особливого?
- Спробуйте створити власну **пластичну імпровізацію**.

Танцю індуси надавали магічного значення. Навіть своїх богів вони зображували танцюючими. Наприклад, танцюючого Шиву — в русі з кількома парами рук. Для індійського танцю характерний свій стиль: ноги виконавців майже не рухаються, а рухами голови, виразом обличчя, зокрема очей і губ, жестами рук (особливими знаками — "мудра") танцівники "розповідають" певний зміст, який треба вміти розшифрувати. Саме у давнину виникла система класичного індійського танцю, основи якої збереглися і дотепер.

При індійських храмах зазвичай були танцівниці, які присвячували своє життя служінню богам. Їх називали *баядерками*. Про долю однієї з них австрійський композитор Людвіг Мінкус і створив балет "Баядерка". Пропоную переглянути відеозапис індійського танцю із цього балету.

Перегляд відеозапису.

- Порівняйте композиторську версію танцю з фольклорним зразком.

Творче завдання.

Пластична гра-конкурс "Загадковий танець" (робота в групах).

Перша група — "танцюристи" (відтворюють рухи східних танців під музику).

Друга — "коментатори" (визначають і коментують зміст танцювальних рухів, їх національні особливості). Третя — "журі" (оцінюють пластичну майстерність виконавців, точність передання змісту, виразність рухів).

VI. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.

2. Виконання пісні О.Янушкевич «Веселкова пісня».

3. Виконання пісні В.Лепешка. «Кобзарська слава».

4. Розучування пісні І.Кириліної «Співають діти».

- Показ пісні.

- Бесіда по змісту пісні.

- Розучування мелодії.

- Виконання пісні класом, групами.

VII. Бесіда про вокальну музику.

Між музичним і образотворчим мистецтвом можна знайти різноманітні зв'язки. Адже твори мистецтва — кожний своєю мовою — відображають навколишній світ, настрої, емоції. Почуття й переживання людина може виявляти через спів. Музика, що виконується голосом, називається **вокальною**.

Вона ніби "малює з натури", передаючи характерні мовленнєві *інтонації*: питальні, окличні тощо. Між словесною і музичною мовами існує багато спільного. Саме завдяки інтонації ми передаємо різні емоційні стани. Емоції можна також відобразити мімікою, жестами й рухами, як, наприклад, артисти в театрі, танцівники у балеті. Хоча музичну мову можна збагнути тільки завдяки інтонації, яка становить основу будь-якої *мелодії*, визначає її неповторний характер.

- Розкажіть про вокальну музику за сюжетами картин. Яка музика виконується (героїчна, сатирична, лірична)? Свою розповідь почніть так: "У палаці знатного вельможі святкували день народження..."

У вокальній музиці твори зазвичай пишуть на віршовані тексти, але можуть співатися без слів, протягуючи голосний звук або склад. Спів без слів називається **вокалізом**.

- Висловіть будь-яку фразу з різними інтонаціями (журба, сумнів, незадоволення). Створіть відповідні музичні інтонації. Рухами, жестами передайте різні емоційні стани.

Як і в образотворчому мистецтві, музичний твір має неповторний мелодійний і ритмічний рисунок. Мелодія, ніби лінія в малюнку, буває різною: хвилястою, ламаною, орнаментально прикрашеною. Від плавного, крокуючого чи стрибкоподібного руху залежить характер музики: грайливий чи рішучий.

VIII. Музичне сприймання. Р.Глієр. Концерт для голосу з оркестром (фрагмент)

Послухайте фрагмент музичного твору

- Які образи виникають у вашій уяві?

- Охарактеризуйте мелодію твору, добираючи відповідні слова:

бурхлива, трепетна, енергійна, плавна, зворушлива, впевнена, стрімка, стримана, вольова, граціозна, маршова, співуча.

Це був "Концерт для голосу з оркестром" Р.Глієра.

IX. Узагальнення.

X. Домашнє завдання. Спробуйте передати рисунок мелодії своєї улюбленої пісні за допомогою ліній відповідного характеру (*товсті-тонкі, плавні-ламани, довгі-короткі*)

XI. Вихід з класу під звучання Концерту для голосу з оркестром Р.Глієра.

О. С. Калюжка,
учитель музичного мистецтва
Черкаської спеціалізованої
школи І-ІІІ ступенів № 17
Черкаської міської ради

Урок 5

Тема. Краса в різноманітті. співочі голоси. високе мистецтво духовності. Хорова музика.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння особливостями національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

міжпредметна естетична компетентність: оцінювати предмети і явища, їх взаємодію, що формується під час опанування різних видів мистецтв;

предметних компетентностей:

- поглибити знання дітей про класифікацію співочих голосів; дати визначення понять *речитатив, а капелла, хор*; ознайомити учнів із видами штрихів *легато, стакато, нон легато*;

- розвивати вміння учнів інтерпретувати та виразно виконувати пісні;

- виховувати ціннісне ставлення до духовної музики, моральні якості творчої особистості.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, аудіо- та відеозаписи, мультимедійна презентація, портрети відомих вокалістів та Д.Бортнянського.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів під звучання пісні І.Кириліної «Співають діти»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Перевірка домашнього завдання.

IV. Розповідь про класифікацію співочих голосів.

Під час слухання вокальної музики ми сприймаємо одночасно красу поетичного слова, вокальної мелодії та її інструментального супроводу (акомпанементу). Проте саме забарвлення людського голосу надає вокальній музиці неповторності й чарівності.

За висотою співочі голоси розподіляють на *високі, середні та низькі*.

Серед чоловічих — це *тенор, баритон і бас*. Серед жіночих — *сопрано, мецо-сопрано і контральто*. Високий дитячий голос називають *дискант*. Висота, сила, забарвлення голосу мають важливе значення для створення музичних образів. Тендітність і ніжність краще передає сопрано, а мужність і рішучість — бас або баритон.

Усесвітньо відомими співаками були Енріко Карузо (*тенор*), Федір Шаляпін (*бас*), Марія Каллас (*сопрано*), серед українських співаків — Соломія Крушельницька (*сопрано*), Анатолій Солов'яненко (*тенор*) та багато інших.

V. Музичне сприймання.

Пропоную переглянути відео або послухати твори у виконанні цих співаків.

1. С. Крушельницька. Пучіні «Мадам Батерфляй»

2. Ф.Шаляпін. «Ой, зелений дубе»

3. М.Каллас. Хабанера з опери «Кармен»

4. А. Солов'яненко. «Ніч яка місячна»

- Порівняйте співочі голоси (регістр, сила, дзвінкість, м'якість).

- Який із них підходить до створення образів: «воїн – переможець», «фея весни»?

У вокальній музиці використовують різні способи співу. В одних творах мелодія проспівується плавно, в інших — уподібнюється до розмовної мови.

Таке виконання називають *речитативом*.

VI. Творче завдання

Прочитайте вірш німецького поета XVIII ст. Людвіга Уланда. Ви, напевне, відчуєте особливу піднесеність змісту. Уявіть себе на сцені в концертному костюмі і виконайте вірш речитативом.

Старий веде по струнах, і від його руки

Знялась прекрасна пісня, літає навкруги.

Вступив юнацький голос, то Бог його повів,

Благословенна мрія чудових голосів.

Способи виконання музики композитори вказують за допомогою *итрихів*:
легато, стакато, нон легато.

VII. Творче завдання (робота в групах)

Створіть вокальні образи героїв казки "Колобок" доберіть відповідні голоси, регістри.

VIII. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.

2. Робота над виконанням пісні І.Кириліної «Співають діти».

Розучування 2 куплету пісні. Робота над чистотою інтонування мелодії, над артикуляцією, художнім виконанням пісні.

IX. Бесіда про хорову музику.

Чи бували ви коли-небудь у храмі? Напевно, вас вразила велич архітектурної споруди. Усередині стіни прикрашені розписами на біблійні сюжети, іконами, ліпленням, різьбленням. Під час служби звучить хорова музика. Злагожденість, стрункість хорового звучання наповнюють храм урочистістю, викликають піднесені почуття. Така музика називається *духовною (церковною)*. На відміну від неї, світська хорова музика виконується в концертних залах, філармоніях.

- Пригадайте хорові твори, які ви слухали. Де вони звучали? Опишіть свої враження.

Хорове мистецтво зародилося ще в театрі Стародавньої Греції, де хор був головною дійовою особою вистави. З часом хоровий спів став самостійним видом музичної культури. У давнину хорова музика виконувалася переважно в *унісон* (одноголосно). Упродовж тривалого часу хорове мистецтво удосконалювалося, і сьогодні ми чуємо і одноголосні, і багатоголосні хорові твори (дво-, три-, чотириголосні тощо). Хор може співати *а капела* (без інструментального супроводу) та з акомпанементом. Керівник і диригент хору називається *хормейстер* (хоровий майстер).

В українській духовній музиці поширеним є твір "Херувимська" . Назва походить від слова *херувим* — янгол. Його скульптурні й живописні зображення нерідко прикрашають храми.

X. Музичне сприймання. Д.Бортнянський «Херувимська»

1. Знайомство з творчістю композитора.

Дмитро Степанович Бортнянський (1751-1825) — український композитор, співак і диригент, автор 6 опер, камерно-інструментальних творів, хорових концертів, херувимських та причасних творів.

Народився у Глухові. Початкову музичну освіту здобув у Глухівській школі, яка готувала співаків для придворної хорової капели в Петербурзі. У 1796 р. Бортнянський отримав посаду директора придворної капели, на цій посаді композитор служив до кінця життя.

Творчий внесок Бортнянського визначається не лише високохудожніми творами всіх музичних жанрів. Поєднавши в собі неабияку обдарованість з високим професіоналізмом, він став першим композитором-універсалом, а його творчість — потужним рушійним фактором у розвитку української музичної культури.

2. Слухання твору.

- Які почуття хотів передати композитор в цьому творі (*урочисті, світлі, піднесені, ліричні*) ?

- Який із образів янголів, зображених на ілюстраціях, найбільше відповідає характеру прослуханої хорової музики?

- Поміркуйте, чи впливають на духовну музику зміни у сучасному житті?

- Чи можна говорити про духовну музику сучасності?

XI. Узагальнення. Рефлексія.

- Назвіть співочі голоси.

- Які основні музичні штрихи ви знаєте?

- Що таке хорова музика?

- Поясніть, як ви розумієте слова «а капелла», «хормейстер»?

XII. Домашнє завдання.

Самостійно дослідіть творчий портрет одного з всесвітньо відомих співаків.

XIII. Вихід з класу під звучання «Херувимської» Д.Бортнянського.

О. С. Калюжка,

учитель музичного мистецтва

Черкаської спеціалізованої

школи I-III ступенів № 17

Черкаської міської ради

Урок 6

Тема. Палітра тембрів і симфонія кольорів. Тембри інструментів.

Контрасти і відтінки. Путівник по симфонічному оркестру. Оркестровий колорит

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

предметних компетентностей:

- ознайомити учнів з різними музичними інструментами, поняттями «тембр», «партитура», «варіації», «симфонічний оркестр», ознайомити учнів з творчістю композитора М.Мусоргського на прикладах «Картинок з виставки»;

- розвивати вміння учнів розрізняти на слух музичні інструменти;

- виховувати інтерес до музичних шедеврів російської музики.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація, аудіозаписи, портрет М.Мусоргського, картки із зображенням музичних інструментів.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під спів одного із відомих вокалістів.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань: фронтальне опитування класу.

- Розкажіть, що ви знаєте про класифікацію співочих голосів.

- Яких всесвітньовідомих вокалістів пам'ятаєте?

- Що таке духовна музика? Хор?

IV. Бесіда про музичні інструменти.

Як рисунок неспізнано змінюється, розцвічений різнобарв'ям кольорів, так і спів збагачується інструментальним супроводом. Люди за тисячі років створили безліч інструментів, різних за розміром, формою, матеріалом, способом видобування звуків

різної висоти й гучності. Усі ці якості впливають на забарвлення звуку, створюючи неповторний "голос" кожного інструмента.

- Чи можна їх розпізнати на слух? Як їх розрізнити?

Тембр – забарвлення звуку.

V. Музичне сприймання.

Пропоную вашій увазі декілька творів М.Мусоргського.

Слухання музики.

М.Мусоргський. «Картинки з виставки» у фортепіанному виконанні та оркестровці М.Равеля

(«Старий замок», «Лимозький ринок», «Богатирські ворота. У стольному граді Києві»)

- Порівняйте фортепіанне та оркестрове виконання.

- Визначте, як зміна тембру збагачує музичні образи.

- Уявіть кольорову палітру тембрів, яку створюють музичні образи в п'єсах

М.Мусоргського.

Поділіться своїми уявленнями.

VI. Робота зі схемою: скринька музичних інструментів.

Скільки відомо музичних інструментів? Перелічити всі їх різновиди неможливо. Інструменти розрізняються за певними ознаками, наприклад, за способом видобування звуків.

У *струнних* інструментах — скрипках, бандурах, арфах, гітарах — звук виникає від коливання струн. Тембр струнних не різкий і не надто голосний. У *духових* — сопілках, флейтах, валторнах, трубах — звуки утворюються завдяки руху повітря у трубі. Тембри духових найчастіше яскраві, насичені. В *ударних* інструментах звук з'являється під час ударів рукою, паличками. Звучання в них загалом гучне: то різке, як у барабанів, то дзвінке, як "голоси" металевих тарілок.

- Розгляньте малюнок на сторінці 90 підручника.

- Які духові інструменти зображені на гербі?

- Придумайте герб для оркестру струнних інструментів. Опишіть його або намалюйте.

VII. Творче завдання. Робота в групах.

Розділіться на три групи. Використовуючи поєднання тембрів різних ударних інструментів (бубни, барабани, трикутники тощо), спробуйте створити тематичні композиції, наприклад: "Гроза", "Діалог", "Похід".

Отже, як ми переконалися, в музиці існує три основні групи інструментів: струнні, духові, ударні.

Є інструменти, які поєднують властивості кількох груп, наприклад, *клавішні*. Фортепіано є водночас і струнним, і ударним інструментом, баян— ударним і духовим. У наш час набули поширення два різновиди фортепіано: *піаніно* (у побутовому музикуванні) і *рояль* (у концертному виконанні).

VIII. Фізкультхвилинка.

IX. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.

2. Виконання пісні І.Кириліної «Співають діти».

3. Розучування пісні Б.Савельєва на слова Л.Рубальської «Різнокольорова гра»

- Показ пісні.

- Бесіда по змісту пісні.

- Чому пісня має таку назву?

- Які музичні інструменти ви використали б як супровід до пісні?

- Розучування мелодії 1 куплету і приспіву пісні.

- Виконання 1 куплету і приспіву пісні із ритмічним акомпанементом.

X. Розповідь про симфонічний оркестр.

Як взаємодія кольорів посилює загальне враження від живописної картини, так і поєднання інструментальних тембрів в оркестрі збагачує палітру музичного звучання.

Назва "оркестр" походить від давньогрецького слова "*орхестра*", яке означало місце в театрі, де виступав хор, що супроводжував виставу. Сьогодні так називається колектив музикантів, які виконують музичний твір на різних інструментах одночасно.

Оркестри, залежно від того, які інструменти в них переважають, бувають духові, струнні, народні тощо. Але неперевершеним за багатством тембрових відтінків є *симфонічний оркестр*.

Керує оркестром *диригент*. Жестами рук, диригентською паличкою він вказує оркестрантам, як виконувати той чи інший фрагмент музичного твору: його темп, гучність і характер музики. Перед очима диригента на *пюнітрі* (підставці для нот) лежить *партитура* музичного твору — нотний запис усіх інструментальних партій, де кожен партію розписано на окремому рядку.

Розміщення інструментів в оркестрі ви можете побачити на схемі.

XI. Музичне сприймання. Б.Бріттен «Путівник для оркестру для молоді»

Краще ознайомитися з музичними інструментами нам допоможе "Путівник по оркестру для молоді" англійського композитора Бенджаміна Бріттена.

- Інформація про композитора.

Бенджамін Бріттен (1913—1976) — англійський композитор, диригент, піаніст. Писати музику Бенджамін почав із 8 років. У 12 років він написав "Просту симфонію" для струнного оркестру. Пізніше навчався у лондонському Королівському музичному коледжі (консерваторії). Першим значним твором Бріттена-композитора стала симфоніета для камерного оркестру, написана в 1932 році. Потім з'явилися "Прості варіації" для струнного оркестру і "Сім сонетів Мікеланджело".

"Путівник по оркестру" призначений для людей, які вперше слухають оркестрову музику. Композитор поетапно знайомить своїх слухачів із інструментами і їх поєднаннями.

Завдяки своїй яскравій музиці та оригінальності композиції "Путівник по оркестру" залучив до музичного мистецтва безліч нових шанувальників.

- Слухання твору.

- Аналіз музичного твору.

Музичний твір, написаний у формі варіацій, розпочинається звучанням основної теми у виконанні всього оркестру. Тему по черзі виконують інструменти кожної групи симфонічного оркестру — *струнні, духові (дерев'яні та мідні), ударні*.

У родині струнних найвищі голоси у скрипок. Альти дещо більші, ніж скрипки, і тому звучання їх нижче. Віолончелям притаманний багатий і теплий тембр. А контрабаси — ніби дідуся в цій родині — з низькими, буркотливими звуками.

У родині дерев'яних духових найвище звучать світлі та легкі флейти і їх пронизливий братик флейта-пікколо. У гобоїв — м'які та жалібні голоси, але вони можуть звучати і досить сильно. Кларнети — рухливі інструменти. У них м'який і соковитий голос. Фаготи — найбільші у групі дерев'яних духових. І звучать вони найнижче.

Родина мідних духових складається з валторн, які зроблені з трубок, закручених у коло, дзвінких труб, тромбонів з гучним, але важкуватим звучанням і туб, які звучать дуже низько.

До ударних інструментів оркестру належать: літаври, барабани, тарілки, ксилофон.

Завдяки тембровому забарвленню інструментів симфонічного оркестру основна тема "Путівника" Б. Бріттена звучить щоразу по-різному.

XII. Творче завдання.

Гра "Знавець оркестру"

Перш ніж виконувати завдання, розгляньте малюнки. На кожному з них зображені музичні інструменти. Складіть малюнки так, щоб утворилося три групи: струнні, ударні, духові.

Охарактеризуйте їх тембри.

XIII. Узагальнення. Продовж речення: "Сьогодні на уроці я..."

XIV. Домашнє завдання.

Створіть серію ілюстрацій до куплетів пісні «Різнокольорова гра».

XV. Вихід з класу під звучання "Путівника по симфонічному оркестру" Б.Бріттена.

О. С.

Калюжка,

учитель музичного мистецтва

Черкаської спеціалізованої

школи I-III ступенів № 17

Черкаської міської ради

Урок 7

Тема.Секрети фактури. Духовий оркестр. Мистецький дивосвіт.Музичні мандрівки на схід.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури, особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно дозвіллевій сфері;

вміння вчитися: планувати свої дії, орієнтуватися в часі та берегти його;

предметних компетентностей:

- ознайомити учнів з різними видами оркестрів, музичними інструментами Індії, Китаю, Японії, Кореї, поняттями «туш», «марш», «духовий оркестр», «фактура»;
- розвивати вміння учнів розрізняти на слух музичні інструменти;
- виховувати інтерес до музичних шедеврів світової музики.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація, картки із зображенням музичних інструментів, аудіозаписи, ілюстрації.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Хід уроку

I. Вхід учнів до класу під звучання п'єси «Старий замок» із «Картинок з виставки» М.Мусоргського в оркестровці М.Равеля.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Перевірка домашнього завдання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

- Розкладіть картки із зображенням музичних інструментів по групах.
- Назвіть всі інструменти кожної групи симфонічного оркестру.

IV. Бесіда про духовий оркестр.

Ефектно і не менш вражаюче, ніж симфонічні твори, звучить музика для духового оркестру. Він грає переважно на відкритому просторі — вулицях, майданах, стадіонах, під час державних свят, спортивних змагань, народних гулянь.

Можливо, вам колись довелось чути, як на пероні залізничних вокзалів деяких українських міст (Київ, Симферополь, Луганськ, Одеса, Кривий Ріг, Чернівці та ін.), а також багатьох міст Росії та Білорусі під час відправки поїзда звучить прекрасна мелодія у виконанні духового оркестру. Це — знаменитий марш "Прощання слов'янки", якому вже виповнилося 100 років!

- Пригадайте, що таке марш.

- Де вам доводилося чути марші? Хто їх виконував?

V. Музичне сприймання.

- Пропоную прослухати Марш «Прощання слов'янки» В.Агапкіна.

Слухання твору.

- А тепер прослухаємо Військовий марш "Козацька слава"

Слухання твору.

- Мелодії яких українських пісень ви впізнали в музиці козацького маршу?

- Охарактеризуйте музику маршів, зокрема темброву палітру, особливості оркестрової фактури.

- Спробуйте визначити, які інструменти звучали.

VI. Бесіда про склад духового оркестру.

Темброва своєрідність звучання оркестру духових інструментів залежить від його складу. А складається він із двох груп інструментів — духових і ударних, які визначають особливості фактури творів для духового оркестру.

Основу духового оркестру складають *мідні духові інструменти*, звичайні і для симфонічних оркестрів, — труби, тромбони, валторни, туби.

Також у духових оркестрах використовуються *дерев'яні духові інструменти* : флейти, кларнети, саксофони, а у великих складах — також гобої і фаготи.

Велика група *ударних музичних інструментів* створює ритмічну основу звучання духового оркестру. Крім інструментів симфонічного оркестру — литаврів, великих і малих барабанів, тарілок, трикутників, бубонів, там-тамів — використовуються джазові та латиноамериканські ударні (наприклад, маракаси, кастаньети та ін.).

До складу сучасних духових оркестрів іноді включають арфу та клавішні інструменти (рояль, акордеон).

Камерний (садовий) духовий оркестр складається з 25-30 виконавців, *малий* духовий оркестр — 40-50, а *великий* — 70-100 музикантів. На відміну від симфонічного оркестру, склади духових оркестрів можуть змінюватися, зокрема, існують різні мішані варіанти. Сучасні зведені духові оркестри інколи мають до тисячі учасників.

У минулому репертуар духового оркестру найчастіше складався з різних маршів та іншої військової музики, створеної для урочистих подій. У парках відпочинку духовий оркестр грав танці — вальси, польки, галопа, а також так звану садову музику, яка складалася з перекладених симфонічних та оперних творів. Оригінальних творів для цього складу тоді практично не існувало.

VII. Музичне сприймання.

У класичній музиці рідкісним випадком застосування духового оркестру є опера Джузеппе Верді "Аїда". Для виконання знаменитого тріумфального маршу італійський композитор уводить додатково до симфонічного оркестру ще й духовий.

Давайте переглянемо фрагмент цієї опери.

Перегляд відео.

Згодом композитори звернули увагу на своєрідність звучання духового оркестру, його самобутню інструментальну фактуру і стали писати для нього оригінальні твори, зокрема марші.

VIII. Творче завдання. Робота в групах.)

Виконайте партитуру маршу (з *динамічними нюансами*).

Доберіть маршову мелодію до цього ритму.

Сучасні духові оркестрові колективи під час офіційних зустрічей виконують гімни держав, на святах і всіляких презентаціях — *туш*. Часто у виконанні духових оркестрів звучать мелодії популярних пісень, зокрема дитячих.

Міжнародні фестивалі та яскраві шоу духових оркестрів, традиції зустрічі кораблів у морських портах під маршову музику, паради духових оркестрів Дідів Морозів і Санта-Клаусів під час зимово-новорічних свят — ось неповний перелік форм поширення мистецтва

духової музики.

IX. Фізкультхвилинка.

X. Вокально- хорова робота.

1. Розспівування.
2. Робота над піснею Б.Савельєва на слова Л.Рубальської «Різнокольорова гра».
3. Виконання пісні І.Кириліної «Співають діти».

XI. Розповідь про музичні інструменти країн Далекого Сходу.

Картина інструментальної та оркестрової музики певно буде неповною без мандрівки в далекі краї з метою ознайомитися з інструментами та оркестрами різних народів.

Країни Далекого Сходу — Індія, Китай, Японія, Корея — мають давні музичні традиції, багатий музичний інструментарій. Уже у стародавній китайській "Книзі пісень" перераховано 29 типів ударних, духових і струнних інструментів, які виготовлялися з різних природних матеріалів.

Барабани різної форми, обтягнуті шкірою, у китайській культурі завжди важили набагато більше, ніж у європейській.

Вони застосовувалися в офіційних церемоніях і обрядових дійствах із танцями й пантомімою, навіть з метою впливу на погоду. Популярними були бронзові та кам'яні дзвони й набори дзвіночків різної висоти.

До старовинних китайських інструментів струнної групи належать цитра *цинь* та грушеподібна *nina* (різновид лютні). Вони мають дерев'яні корпуси та шовкові струни.

Назва "піпа" походить від способу гри на інструменті: "*ni*" означає рух пальців униз по струнах, а "*na*" — зворотний рух вверх. Піпа має чотири струни, що символізує всі пори року. Гра на піпі до цього часу популярна серед усіх верств населення.

П'ять струн ранньої форми асоціювалися з п'ятьма стихіями, а пізніше сім струн пов'язували з днями тижня.

Традиція сольного музикування на струнних інструментах *цині* та *nini* у приміщеннях або просто неба серед природи культивувалася при дворі імператорів як вишукане мистецтво, ним захоплювались у колі високоосвічених учених і митців.

XII. Музичне сприймання.

Під впливом китайського мистецтва французький композитор Клод Дебюссі написав симфонічну поему "Пагоди". У музичній композиції відтворені зорові враження від мерехтіння чудернацьких форм дахів пагод, що наче розсипалися на схилах гір. Так, у своєрідних візерунках незавершених "повітряних" мелодій, примхливих ритмів, гучних басів, нижніх звукових вібрацій — "завучали" образи східного архітектурного пейзажу.

Слухання твору. К.Дебюссі. Симфонічна поема «Пагоди»

- Розкажіть про свої враження від музики. Зверніть увагу на музичні інтонації, ритм, фактуру, темброві барви, розвиток музики. Пригадайте, які ще ви знаєте музичні твори, що передають "звучання" архітектури.

Наша музично-інструментальна подорож триває і ми потрапляємо до дивовижної країни Індії.

Переважна частина індійської музики — це імпровізація, тому багато залежить від відчуття і розуміння нюансів.

Королем струнних інструментів Індії вважається *sitar*. Основних струн у нього сім, звідси й походить його назва ("*si*" — "сім" й "*tar*" — "струна"). Окрім цих основних струн, на яких грає виконавець, є ще 11 або 13 додаткових, як і в перекладі з індійської мови називаються "оркестр". Саме вони створюють незвичне дзвінке звучання, яке відрізняє цей інструмент від багатьох інших.

Індійські духові інструменти надзвичайно різноманітні. *Бансурі* — флейта з бамбуку з нижнім

і теплим тембром. Ця флейта використовується у двох варіантах: у народній музиці — продольна, а в професійній — поперечна. Гра на такому інструменті, як вважають

індійці, заспокоює, розслаблює. Не дивно, що заклинателі змії виконують свою гіпнотичну музику саме на флейті.

XIII. Узагальнення.

Д/г «Продовж речення»

- Сьогодні на уроці мистецтва я...

XIV. Домашнє завдання.

Самостійно за допомогою Інтернету та інших джерел ознайомтеся з особливостями символіки в музиці східних народів.

Додаткове завдання.

Доберіть марш до урочистої події – дня народження, ювілею міста, свята Першого дзвоника тощо.

XV. Вихід з класу під звучання Симфонічної поеми «Пагоди» К.Дебюссі.